

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

GENÇ, M. O. KÜÇÜKALİ, R. (2021). Potlaç Kavramı Bağlamında Türkiye’de Seçimler ve Seçmenler: 1950,1965,1987 ve 2007 Örneği. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (2), 655-663.

Potlaç Kavramı Bağlamında Türkiye’de Seçimler ve Seçmenler: 1950,1965,1987 ve 2007 Örneği

Rıdvan KÜÇÜKALİ (*)

Mehmet Orkun GENÇ (**)

Öz: İnsanlar tarih boyunca toplu yaşamışlardır. İnsanların toplu şekilde yaşamasıyla birlikte çeşitli pratikler ve gelenekler doğmuştur. Potlaç kavramı da toplu yaşamayla birlikte, insanların hayatına girmiş bir kavramdır. Potlaç kavramı kısaca meta alışverişi anlamına gelmektedir. Marcel Mauss Georges Bataille ve Ziya Gökalp gibi düşünürler de çalışmalarında potlaç kavramına değinmişlerdir. Bu düşünürler potlaç kavramını açıklarken genel olarak eski medeniyetleri ve ilkel medeniyetleri işaret etmişlerdir. Fakat potlaç her ne kadar insanlığın eski dönemlerine ait bir kavram gibi gözükse bile günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Günümüzde, insan ilişkilerinden, siyasete kadar birçok alanda potlaç kavramı hala etkisini korumaktadır. Türkiye’de seçmenler ve seçim kavramları önemli çalışma alanlarından birisidir. Bu çalışmada da potlaç kavramı ile Türkiye’de seçimler ve seçmenler birlikte incelenmiştir. Bu çalışmayla birlikte potlaç kavramı ve Türkiye’de seçimler ve seçmenler çalışmaları alanına yeni bir katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Potlaç, Seçimler, Seçmenler.

In the Context of the Concept of Potlatch, Voters and Elections in Turkey: Examples of 1950,1965,1987 and 2007

Abstract: People have lived collectively throughout history. Various practices and traditions have emerged with the collective life of people. The concept of potlatch is also a concept that has entered the lives of people with collective life. The concept of potlatch means commodity exchange in short. Philosophers such as Marcel Mauss Georges Bataille and Ziya Gökalp also touched on potlatch in their works. While these thinkers explained the concept of potlatch, they generally pointed to ancient civilizations and primitive civilizations. However, although potlatch seems to be a concept belonging to the ancient times of humanity, it still maintains its validity today. The concept of Potlatch continues to be effective in many areas today, from human relations to politics. It is one of the important concepts of voters and election campaign in Turkey. Potlatch with the concept of voters and elections in Turkey in this study. In this study, the concept of Potlatch voters and elections in Turkey and is aimed at providing a new contribution to the work area.

Keywords: Potlatch, Elections, Voters

Makale Geliş Tarihi: 18.03.2021

Makale Kabul Tarihi: 19.05.2021

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü (eposta: ridvankucukali@atauni.edu.tr) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-7254-3723>

**) Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (eposta: mehmetorkungenc@gmail.com) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0002-3255-8792>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate for Authors & Researchers intihal incelemesinden geçirilmiştir.

I. Giriş

İnsanlık tarih boyunca çeşitli dönemlerden geçmiştir. Geçtiği her dönemde, bazı şeyler değişmiş olsa bile ayakta kalan şey toplu yaşama durumu olmuştur. İnsan, tarihinin gerek avcı-toplayıcı, gerekse sonraki dönemleri de dahil olmak üzere, uygarlık tarihi serüveninin her döneminde topluluk olarak yaşamıştır. Bu toplu yaşama biçimi doğası gereği insanoğluna çeşitli yapılar ve kurumlar oluşturmayı zorunlu kılmıştır. Bu süreçleri anlamak ve açıklamak için çeşitli kavramlar oluşturulmuştur. Potlaçta bu kavramlardan birisidir.

Potlaç kısaca arkaik toplumdaki meta değiş tokuşu olarak adlandırılmaktadır. Bu değiş tokuş biçimi arkaik toplumların da yaşayış biçimini etkilemiştir. Bundan sonra da yeni kurumlar oluşturulmuştur. Bu kavramı inceleyen ve üzerine en temel eseri yazan ise, sosyolog Emile Durkheim'in yeğeni yine bir sosyolog olan Marcel Mauss'tur. Potlaç kavramını arkaik toplumlarda inceleyen Mauss, '*Armağan Üzerine Deneme*' adlı eseri yazmıştır.

Bu eserle Mauss, George Bataille ve Bronislaw Malinowski gibi isimleri de etkilemiştir. Potlaç kavramını incelediğimizde ise, sadece arkaik toplumlarda kalmadığını modern toplumlara da taşındığı görülmektedir. Fakat bu sefer değiş tokuşa girecek olan meta bir eşya ya da kurbandan ziyade seçmenlerin oyu gibi farklı silüetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun karşılığında ise yatırımlarla ve politikalarla seçmenlere karşı armağan verilerek arada bir potlaç durumu oluşturulmaktadır.

Liberal demokrasi kavramının Türkiye'de siyasi kültüre etki etmeye başlamasına paralel bir biçimde, Türkiye Cumhuriyeti'nde, bu amaçla demokratik ilkelere uygun olarak yapılan ilk seçim, 1950 yılında yapılan seçim olmuştur. Daha sonrasında ise 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra güdümlü demokrasi dönemine girilmiştir. Nispeten daha askeri vesayetin arındırıldığı, 1965 seçimleri ise Demokrat Parti devamı olan Adalet Partisi'nin seçimi kazandığı yıllar olmuştur.

1987 seçimleri ise yine 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonraki süreçte ve nispeten askeri vesayetten arındırılmış, Türkiye'de liberal ekonomiye geçiş sürecinin etkilerinin iyice görüldüğü seçimler olmuştur. 2007 seçimleri ise, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile münasebeti ilerletilmiş ve derinleştirilmiş, bunun yanı sıra ekonomide ise diğer dönemlere göre daha fazla büyüme içerisine girmiştir.

Bu çalışmada örnek olarak seçilen bu seçimlerden hareketle, Türkiye'de seçimlerde, seçmenin potlaç kavramı bağlamında hareket edip etmediği incelenecek olup, böylelikle potlaç kavramının modern toplumlarda hala geçerli olup olmadığı irdelenecektir.

II. Potlaç Kavramına Dair

Armağan denilen kavram insanlık tarihinde daima önemli yer edinmiştir. Günümüzde dahi özel günlerde insanlar armağan alıp verme durumu içindedir. Örneğin; düğün törenlerinde gelen konuklar gelin ve damada takı ya da farklı biçimlerde armağanlar verirken, düğün sahipleri de konuklara ikramlarda bulunmaktadır.

Bunun tam zıttı olan bir durum ise, cenaze törenleridir. Cenaze törenlerinde de yine gelen misafirlere yemek verilmesi bir armağan biçimi olmaktadır. Dolayısıyla armağan dediğimiz kavram insan hayatında birçok noktada hala dinç bir şekilde durmaktadır.

Potlaç kavramı ise armağan dediğimiz kavramla aynı işlevdedir. Armağanda nasıl bir harcama ya da meta vermeye dayalı bir temel varsa potlaçta da aynı temel bulunmaktadır. Dolayısıyla para ekonomisinden ziyade daha çok trampa ekonomisine benzeyen bir ekonomi türüdür. Bu türle birlikte, yine bu türe özgü çeşitli toplumsal roller, sosyal ilişkiler ağı insan hayatına dahil olmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki potlaç sadece ekonomi alanında kalmayıp, farklı toplumsal alanlara da sirayet etmiş vaziyettedir.

İlk olarak arkaik toplumlarda incelenme fırsatı bulunan potlaç kavramı temel olarak, etnografya açısından ele alınmıştır. Fakat daha sonrasında bunun da ötesinde bir boyutu olduğu anlaşılmıştır. Etnografya, yerli kategorileri ciddiye almak için, yapısalcı kesinlikleri bıraktı; hem fiili boyutları içinde söylemek yapmaktır hem de tasviri boyutları içinde; söylemek, toplumsal gerçekliği anlama göre birimlere ayırmaktır (Mauss, 2018).

Düşünsel etnografya, önsözlerle bağını koparmaktaki bilimsel kapasitesini, yerli ya da yerel kavramlarla (emics), etnograf ya da tarihçinin kavramları (etics) arasındaki mesafeden alır (Mauss, 2018). Dolayısıyla potlaç kavramını anlayabilmenin buradaki temel çıkış noktası, *yerele dair bir odak noktası* oluşturabilmek olduğudur.

Genel tanımına baktığımızda ise İngilizce’de potlaç, gösteriş için bol kepeyle yemek(davet) vermek anlamındadır. Marcel Mauss’un eserine dair ilk olarak söylenmesi gereken şey, Okyanusya’daki Polinezya ve Melanezya topluluklarını ve daha sonrasında Kuzey Batı Amerika’daki topluluklarını incelediğidir. Dikkat edilirse kavramı sürekli pre-modern denilen toplumlarda incelemiştir.

Mauss’a göre de potlaç; *arkaik, pre-modern ve İslam toplumlarında* güçlü bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın tezinde potlacın iki kesin ve temel unsuru vardır. Bunlardan birincisi onur, itibar ve zenginlik temeli üzerinde yükselen ‘*mana*’ kavramı ve ikincisi ise bu manayı ayakta tutmak için ortaya çıkan *geri verme* zorunluluğudur.

Arada geçen bu değiş tokuş ilişkisinde verilen ya da alınan şeylerin ruhu olduğuna inanılır. Dolayısıyla bu armağan alanla, armağanı veren arasında tılsımlı bir ilişki kurmaktadır. Potlaç, dinidir, mitolojiktir ve şamanistiktir. Çünkü buna dahil olan reisler, adlarını taşıdıkları, danslarıyla dans ettikleri, ruhlar tarafından ele geçirildikleri ataları ve tanrıları orada temsil eder, tecessüm ettirirler (Mauss, 2018) .

Bu ilişkiye daha dikkatli bakılırsa; potlacın, aydınlanmanın salt akılcı tavrının kabul etmeyeceği bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Yani nesnelci olarak bakılırsa armağan sadece basit bir armağan olarak görülebilir. Fakat durum sadece bundan ibaret değildir. Arka planında başka bir boyutu da bulunmaktadır. Buradan hareketle de Mauss’un pre-modern, arkaik ve İslam toplumlarında potlacın güçlü olduğuna dair tespiti daha iyi anlaşılmaktadır.

Sosyal ilişki bağlamında baktığımız zaman, tanınma kavramı önemlidir. Buradaki tanınma şu biçimdedir, armağanı veren armağan verdikçe güçlenip prestij sahibi olacağı için tanınması önemlidir. Çünkü armağan verdikçe itibar kazanacaktır. Minnettar olunan kişi belli olacaktır. Bunun yanı sıra karşılıklılıkta potlaç kavramının içerisinde önemli yer edinmektedir.

Buradan hareketle bakıldığında, sosyal ilişki ağı içerisinde rol kavramı önem taşımaktadır. Potlacın içerisinde armağan alanın ve armağan verenin bir bakıma törensel bir rolü de bulunmaktadır. Dolayısıyla burada özneliği aşan armağan verenin paternalistik bir yapıya büründüğü bir durum bulunmaktadır.

Armağan verme ya da armağan alma ilişkisinin yanı sıra Fransız sosyolog Georges Bataille'in bahsettiği bir diğer husus, potlaç kavramının içerisinde imha boyutunun da bulunduğudır. Bataille'a göre meta imhasıyla yapılan güç gösterisi de potlacın bir boyutunu oluşturmaktadır. Potlaç, bu biçim aracılığıyla dinsel kurban etmeyle birleşir, çünkü imha edilenler teorik olarak bağış kabul edenlerin mitsel atalarına sunulmaktadır.

Karşılık olarak verilen potlaçlar sırasında, zorunlu fazlalık biçiminde görülen bu işlemlerde düzenli olarak etkili olan faiz, mübadelenin kökenleri tarihinde trampanın yerine faize dayalı borcun geçebileceğini bile söylemeye imkân tanımıştır (Bataille, 2010). Bataille'in bu tanımlamasından sonra potlacın, bağışın yanı sıra servet imhasını da içinde bulunduran çok boyutlu bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun yanında Bataille'in potlaç kavramının üç temel yasası bulunmaktadır. Bunlardan ilki fazla kaynağın üretici güçlerin gelişiminden ziyade armağan olarak dağıtılmasıdır. İkincisi, bu dağıtılan armağanın karşıdakinin mertebesini belirlemesidir. Üçüncüsü ise bu döngünün erişilen mertebeyi koruma adına sürekli bir biçimde devam etmesidir.

Tüm bunların yanı sıra potlaç kavramının doğasına eklenen rekabet ve tahrip de bulunmaktadır. Armağan, veren kişinin mertebesini belirlediğine göre; mertebe kazanmak isteyen ya da mevcut mertebesini korumak isteyenler arasında bir rekabet ilişkisi ve tahrip ilişkisi doğacaktır. Yine bir başka Fransız sosyolog Georges Dumézil üçlü ideoloji olarak yaptığı kavramsallaştırmada potlacın da içine katılabileceği, eski olan; din, teoloji ve mistik temelli sistemlerin içerisinde üçlü ideoloji dediği kavram muhakkak bulunmaktadır. Üçlü ideolojinin içeriği; egemenlik, savaşçılık ve üretkenlikten oluşmaktadır.

Ziya Gökalp'te potlaç kavramına dair çalışmalarda bulunmuştur. Gökalp 'Türk Uygarlığı Tarihi'nde, potlacın demokrasiden, monarşi ve aristokrasiye geçişin nedeni olduğunu belirtir (Önderman, 2001). Bunun yanı sıra Ziya Gökalp, bir topluluğu egemenlik altına almanın yolları arasında potlaçı da saymaktadır.

Nitekim eski Türk devletleri döneminde karşılıklı verilen ziyafetler sonucu büyük şölen ortaya koyamayan ya da herhangi bir ziyafete karşılık veremeyen aşiretler daha büyük bir aşiretin egemenliği altına girmektedir. Hatta potlaçla birlikte ilk olarak

aşiretler topluluk özgürlükleri yitmekte ve başka bir topluluğun egemenliği altına girmekte, daha sonra ise kişilerin egemenliği altına girmektedir (Gökalp, 2015).

Bu büyük ziyafetlerin en son aşaması ise yağma aşamasıdır. Ziyafet sonunda egemenlik sahibi kişiler kendi kişisel mallarını ve mülklerini yağmalatarak onlara armağanlar bahşetmekte ve egemenliklerini güçlendirmektedir. Yağmalanan eşyalara karşılık kişiler egemenliklerini teslim etmektedir. Böylelikle Potlaçdaki bir armağana karşı verilen bir armağan durumu ortaya çıkmaktadır.

Potlaç içerisindeki davranış kalıpları ve yapısına bakıldığında armağan veren prestijli bir kişinin ya da zümrenin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu prestij de devamlılık açısından sürekli armağan dağıtımına bağlıdır. Çünkü gücü ve kudreti armağan üzerinden okunmaktadır. Tıpkı Osmanlı Padişahlarının dağıttığı cülus bahşişleri gibidir. Bu sosyal ilişki ağları içerisinde potlacın aslında davranış kalıpları çerçevesinde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Simetrik davranış biçimi, potlaç içerisinde sürekli ve katlanarak devam etmektedir. Harcamaktan korkulmamakta ve hatta bazen olmayan dahi! harcanmaktadır. Ekonomik anlamda ise Weber’in Protestan ahlakındaki biriktirme ve toplama mantığının karşısında harcama ve verme mantığı biçiminde bulunmaktadır. Nasıl ki Weber’de sermayeyi biriktirerek hakimiyet kurma durumu varsa, burada ise yardımseverlik ve armağan dağıtımı üzerinden kişisel bir hakimiyet kurma çabası vardır.

Tüm bunlarla birlikte potlacın oluştuğu ortamın belirli davranış kalıpları ile yürütüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu da bizi nispeten daha modern bir kavram olan Fransız sosyolog Pierre Bourdieu’nün habitus kavramına götürmektedir. Habitus kavramında Bourdieu; kişilerin alışkanlıklarının, prestije, moda ve eğitime göre oluştuğunu belirtmektedir. Bunun yanında ise Habitus hem bireyi şekillendiren hem de bireyin bizzat habitusu şekillendirdiği karşılıklı bir etkileşim halindedir.

Dolayısıyla habitus kavramı bireyi bir nevi bulunduğu topluma uyumlu hale getirmektedir. Birey gerek psikolojik olarak gerekse fiziksel olarak bu yapının içinde uyumlu halde yaşamına devam eder. Potlaç üzerine yazılmış yazılarda ise genel anlamda ve kısaca üç tür potlacın bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki bağış, ikincisi karşılıklı, üçüncüsü ise imha şeklinde potlactır.

Potlaç kavramının tartışıldığı bu kısımdan hareketle, aslında bu kavramın günümüzde de etkileri görülmektedir. Özellikle de seçmen davranışlarında seçilebilmektedir. Oy veren- Oyu alan ilişkisi armağan veren- armağan alan ilişkisi ile ve yahut potlaçtaki karşılıklılık ilkesi gereğince oyu alanın öncelikle seçmenlerine hizmet götürmesi ya da fırsat açması, bir başka örnek olarak ise siyasi parti adaylarının yaptıkları büyük propaganda harcamaları, potlacın hala etkili olduğunu ve modern toplumlara da taşındığını göstermektedir.

III. Türkiye’de Seçimler, Seçmenler ve Potlaç

Türk siyasetini anlamak için gerek yerli gerekse yabancı bilim adamları tarafından çeşitli eserler ve tezler ortaya konulmuştur. Bunlardan en önemlilerinden biri de

Sosyolog Şerif Mardin'in Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri (Orijinal adı Center-Priphery Relations: A Key to Turkish Politics) isimli makalesidir. Şerif Mardin'e göre; Toplumun bir merkezi vardır. Ama nasıl ki bazı toplumların ötekilerden daha sağlam merkezleri varsa, bu merkezler oluşturulurken kullanılan malzeme de toplumlara göre büyük değişiklik gösterir (Mardin, 1990).

Osmanlı'dan beri Türk siyasetinde merkez çevre gerilimini anlamak ve etkilerini tespit edebilmek, Türk siyasetinin kırılmalarından ziyade tarihsel bir çiz üzerinde ilerlediğini fark etmek okuma açısından faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra Türk toplumunun homojen olmayan, fakat sınıflara da ayrılmış olamayan yapısı bulunmaktadır. Dolayısıyla homojen olmayan bu yapıyı merkez çevre üzerinden okumak daha anlamlıdır.

Türkiye'ye Liberal demokrasinin gelişinden önce; liberal demokrasi kavramının kendisine bakmak daha faydalı olacaktır. Liberal demokrasi kavramı ontolojik olarak bireyi temel almaktadır. Dolayısıyla kamu yararı ve kamu çıkarı gibi kavramları göz ardı etmektedir. Bican Şahin'in Liberal Demokrasi isimli makalesinde, bireyin siyasal katılımı nasıl yapacağına dair soruya verdiği cevapta; bireyin temsilciler tarafından temsil edildiği ve seçmenlerin genel oy ilkesiyle birlikte oylarını kullandığı bir model şeklindedir (Şahin, 2008). Fakat burada şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Liberal demokraside çok teknik bir demokrasi biçimi verilmekte ve neredeyse demokrasinin ana eksenini sandık oluşturmaktadır.

Nitekim Schumpeteryan demokrasi bağlamı da bu noktaya işaret etmekte ve demokrasinin merkezini burası olarak almaktadır. Türkiye'de ilk olarak çok partili seçimler 1946 yılında yapılsa da gizli oy yerine açık oy ve açık sayım ve döküm ilkesi yerine, kapalı sayım ve döküm ilkeleri gibi garip! İlkelerden ötürü demokratik anlamda ilk çok partili seçimler, Türkiye'de 1950 yılında yapılmıştır.

Demokrasi konusunda tartışmaya açık olsa da Schumpeteryan demokrasi bağlamında bakıldığında da Schumpeter'in dört ilkesini karşılamaktadır. Bu ilkeler ise şunlardır; ilki politika kontrolü seçilmiş organlarda toplanmalıdır. İkincisi serbest seçimler olmalıdır. Üçüncüsü yetişkinler genel ve eşit oy ilkesine sahip olmalıdır. Dördüncüsü ise seçilebilme olanağı pratik olmalıdır (Sözen, 2015). Dolayısıyla 1950 yılında yapılan seçimler Schumpeteryan demokrasi bağlamında örnek alınabilecek durumdadır.

Fakat Türk toplumu gibi dinamik ve Avrupa'daki toplumlara göre nispeten daha heterojen yapıdaki bir toplumda bu durum çok farklı bir ilişki doğurmaktadır. Potlaç kavramı da burada kendini göstermektedir. Türk seçmeni sandığı elindeki tek armağan (tek güç) olarak görmekte bunu da siyasetçilere armağan etmektedir. Siyasetçiler de bu armağana karşılık olarak seçim bölgelerine kamu hizmeti götürmek, memleketlerini öncelemek zorunda kalmaktadırlar. Çünkü prestijin yani seçilmenin devamlılığı gerekmektedir.

Buradan hareketle çok parçalı bu yapıda, her bir yapının içerisinde potlaç karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun peşinden her yapının kendi şefine sığındığı bir paternalizm ilişkisi ortaya çıkarmaktadır. Bunun da peşinden şeref ahlakı denilen kavram ortaya

çıkılmaktadır. Montesquieu için şeref, her ‘sınıf’ın (estate)- terimin eski rejim toplumundaki anlamında- onu diğer ‘sınıflardan’ ayıran kendi haklar, görevler ve ‘ayrıcılıklar’ grubuna sahip olması anlamına gelir (Önderman, 2001).

Bugün bile hangi şehirden kaç bakan olduğu, ya da bürokratların kökeninin neresi olduğuna dair tartışmalar şeref ahlakına dair çeşitli örnekler vermektedir. Çünkü kendi şehirden bakan ya da yüksek bir bürokrat çıkan seçmen şerefendirilmiştir. Türk seçmenin de ‘Habitus’u bu şekilde oluşmuştur.

İlk olarak, 1950 seçimlerine baktığımızda, Demokrat Parti yüzde 55,2 gibi bir oyla birinci parti çıkmıştır (Güvenç & Hasan, 2009). Yıllarca tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin yüzde 39,6 oy almıştır. İlk olarak oy oranı üzerinden okuma yapmak yerine, arka planına bakıldığında merkez ve çevrenin kendi içlerindeki potlacı üzerinden okuma yapmak daha anlamlı olacaktır. Merkezi temsil eden Cumhuriyet Halk Partisi adeta bir şef vazifesi görmektedir.

Dolayısıyla Paternalizm içeren bu habitus ve bu yapı içerisinde ağırlıklı olarak, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu gibi bölgelerden oy almıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi ise, İkinci Dünya Savaşı başlarken nüfusun en büyük kısmını, dörtte üçü kadarını, köylüler oluşmasıdır. Dolayısıyla seferberlikte çok sayıda insanın askere alınmasının köylülerdeki etkisi büyüktür. Ama bundan tüm köylüler aynı derece etkilenmemişlerdir. Büyük arazi işleyen çiftçilere istisna getirilmiştir (Turan, 2004). Böylelikle orta sınıf toprak sahipleri ile ‘şef’ in arası açılmıştır ve şef prestij kaybına uğramıştır.

Aynı zamanda Demokrat Partiye baktığımızda ise, çevrenin içinde potlaç karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Demokrat Parti’nin içerisinde birçok büyük-orta boyutlu toprak sahipleri bulunmaktadır (Zürcher, 2013). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ekonomideki ezici devlet politikalarından bıkan orta sınıf ve toprak sahiplerine vaatlerde bulunmuştur. Bunun üzerine de Ege, Akdeniz ve İç Anadolu’nun büyük kesiminden oy toplamıştır.

Seçmenin vermiş olduğu bu armağana! Karşılık Demokrat Parti’de tarım politikalarına öncelik tanımış, ekonomide ise devlet müdahalesini azaltmaya yönelik politikalar ile karşı bir armağan! vermiş bulunmaktadır. İkinci olarak ise 1965 seçimlerine bakıldığında, Demokrat Parti’nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi’nin merkezi temsil ettiği bir dönem ortaya çıkmaktadır.

Özellikle bu seçimlerde Adalet Partisi’nin güçlü olduğu bölgeler Bayındırlık açısından diğer bölgelere göre daha ileri ve gelişmiş vaziyettedir. Cumhuriyet Halk Partisi ise hayvancılığın yoğun olduğu Doğu Anadolu ve Akdeniz’in iç kısımları gibi yerlerde ve hayvan eti fiyatlarının arttığı yerlerde oylarını arttırmıştır (Aydın & Taşkın, 2017). Çünkü bu dönemde politika yapma tercihini hayvancılıktan yana kullanmıştır. Dolayısıyla kamu hizmetleri veya politika yapma tercihleri yine potlacın bir parçası olmuştur. Dikkatle bakıldığında dönemin siyasi parti liderleri bir ‘şef’ pozisyonundadır.

Üçüncü olarak ise, 1987 seçimleri incelendiğinde Anavatan Partisi'nin liberal ekonomiye geçişi sağlaması seçimlerdeki başarısının en büyük etkenidir. Çünkü görünürde ekonomik olarak bir rahatlama, ürünlerin bolluğu ve nispeten artan ürün çeşitliliği ve artan harcamalar ileride Türkiye'nin başına ekonomik anlamda sıkıntılar açsa dahi! armağanın bir yüzünü oluşturmuştur. Potlaç kavramının bu seçimlerde de etkili olduğu yine bir karşılıklı ilişki içerisinde gerçekleştiği görülmektedir.

Dördüncü ve son olarak 2007 seçimlerine bakıldığında ise, sadece karşılıklı biçimindeki potlaç değil bağış türünde de potlaç karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu dönemdeki potlacı diğer dönemlerden ayıran en önemli özellik diğer dönemlere göre daha geniş bir yapı ile armağan ilişkisine girilmiştir. Bu da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin çok parçalı yapısından kaynaklanmaktadır.

Örneğin emekli kesimine daha önceki dönemlere göre yapılan yüksek zamlar bağış tipi potlaca örnektir. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerin gelişmesi ve ekonominin gelişmesi, yeni sermaye gruplarına adeta bir armağan görevi görmüştür. Hukuk alanında yapılan düzenlemeler ise çeşitli hassasiyetleri olan gruplara bir armağan olmuştur. Dolayısıyla armağanın farklı kesimlere gitmesiyle karşılığı da yüksek olmuştur.

IV. Sonuç

Marcel Mauss'la incelenmeye başlanan potlaç kavramı, arkaik toplumlarda ortaya çıkmıştır. Günümüzde de ekonomiden, yönetime kadar birçok alanda da etkili olmuştur. Potlacın çıkış noktasında, bir tinsellik içerisinde objeler arası değişimden kaynaklanan bir durum bulunmaktadır. Bu durum topluluklarda habitus oluşturmaktadır. Habitus içerisindeki roller ve sosyal ilişkilerle birlikte bireyler potlaçta devamlılık sağlamaktadır.

Daha önce prestij sağlamak üzere verilirken artık karşılığında bir şey almak üzere verilmektedir. İnsanlar arası üretim ilişkileri değişmeye başladıkça, yeni zengin bir sınıf ya da yeni zengin bir grup insan bu ilişkiler arasındaki dengeyi bozup potlaç kavramının kendisini değişime uğratabilmektedir (Akay, 2016). Nasıl ki yukarıda bahsedilen seçimlerde olduğu gibi, potlaç kavramı da sabit değil değişken bir yapıdadır. Aynı habitus gibi bireyi belirlerken, birey tarafından da belirlenmektedir.

Potlaç Türk toplumunda hala daha etkili bir biçimde bulunmaktadır. Liberal demokrasi ile değişime uğramıştır. Türk siyasi kültüründe çoğunlukla karşılıklı biçimde olan potlaç, Türk seçmeninde ve Türkiye seçimlerinde bir tarafın oy olduğu diğer tarafının ise kamu hizmetleri ve politika tercihleri hatta bazen de bürokrat ve bakan atamaları olduğu yapıdadır.

Kamu hizmeti gören siyasetçilerden ve bürokratlardan adeta bir şefmiş gibi büyüklerimiz diye bahsedilmesi de potlaç kültürünün hala daha yaşadığının göstergelerinden biridir. Elbette ki bahsedilen 1950, 1965, 1987 ve 2007 seçimleri farklı bakış açılarıyla da okunabilir. Ama potlaç kavramı bağlamında baktığımızda, Türk seçmenin de ve Türkiye seçimlerinde potlaç hala yerini korumaktadır.

Kaynaklar

- Akay, A. (2016). *Armağan*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2017). *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bataille, G. (2010). *Lanetli Pay*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Güvenç, M., & Hasan, K. (2009). *Türkiye Seçim Atlası 1950-2009*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mardin, Ş. (1990). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mauss, M. (2018). *Armağan Üzerine Deneme*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Önderman, M. (2001, Ekim). Türkiye’de Tekilci Kültür, Hukukilik ve Armağan Ekonomisi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*(25), 157-208.
- Sözen, Y. (2015). Siyasi Rejimler: Demokrasiler ve Diğer Sistemler. S. Sayarı, B. D. Hasret, S. Sayarı, & B. D. Hasret (Dü) içinde, *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar* (s. 46-74). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, B. (2008). *Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Turan, A. E. (2004). *Türkiye’de Seçmen Davranışı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.